

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱԻԻԹԸ

I

Առիւծ Մըհերը՝ զարմով գիւցազուն՝
 Քառասուն տարի իշխում էր Սասուն,
 Իշխում էր ահեղ ու նըրա օրով
 Հաւքն էլ չէր անցնում Սասմայ սարերով։
 Սասմայ սարերից շատ ու շատ հեռու
 Թընդում էր նըրա հըռչակն ահարկու,
 Խօսում էր իր փառքն, արարքն անվեհեր, —
 Հազար բերան էր, մի Առիւծ Մըհեր։

II

Երբ մանուկ էր նա, դեռ տասը տարում,
 Մի դեւ լուս ընկաւ Սասմայ աշխարհում,
 Ճամբէքը փակեց, կըտրեց անցուդարձ,
 Սասմայ քաղաքը սով ընկաւ յանկարծ։
 Մըհերը մի օր հարցըրեց, առաւ.
 — Ինչո՞ւ մեր հացը էսպէս թանգացաւ,
 Ինչո՞ւ գիւղերից ցօրեն չեն բերում,
 Ինչո՞ւ են մարդիկ փակւել տներում։
 — Մի դեւ է, ասին, լոյս ընկել ճամբում,
 Ով անց է կենում, բըռնում է լափում,
 Մարդիկ էլ փակւած՝ քաղաքից, գիւղից

Էլ դուրս չեն գալի նրա երկիւղից:
 —Մի գէն ինչ է՝ որ խըղճացնի էսքան,
 Ասաւ զարմանքով էն մանուկ հրական
 Ու ելաւ գնաց: Գընաց անհետեւ
 Մի կըռիւ մըտաւ դաժան գէի հետ,
 Բըռնեց հըրէշին, պատուեց մէջտեղից,
 Երկիրն աղատեց սովից, երկիւղից,
 Իրեն անունն էլ էն օրից ՚ի վեր
 Մընաց ու մընաց միշտ Առիւծ-Մըհեր:

III

Էսպէս, ահաւոր առիւծի նըման,
 Սասմայ սարերում՝ նըստած էր իշխան
 Քառասուն տարի: Քառասուն տարում
 «Ախ» չէր քաշել նա գեռ իրեն օրում,
 Բայց հիմի, երբոր եկաւ ծերացաւ,
 Էն անահ սիրտը ներս սողաց մի ցաւ.
 Սկըսեց մըտածել Առիւծ Մըհերը.
 —Հասել են կեանքիս աշնան օրերը,
 Շուտով սե հողին ես կ'երթամ գերի,
 Կանցնի ծուխի պէս փառքը Մըհերի,
 Կանցնեն և՛ անուն, և՛ սարսափ, և՛ ահ,
 Իմ անտէր ու որբ աշխարքի վըրայ
 Ոտի կը կանգնեն հաղար քաջ ու գեւ...
 Մի ժառանգ չունիմ, իմ անցման ետեւ
 Իմ թուրը կապի, Սասուն պահպանի...»
 Ու միտք էր անում հըսկան ծերունի:

IV

Մի օր էլ էն դորշ յօնքերը կիտած
 Երբ միտք էր անում, վերեից յանկարծ
 Մի լոյս հըրեղէն յայանըւեց քաջին,
 Ոտները ամպոտ կանգնեց առաջին:

— Ողջոյն քեզ, ասաւ մըռայլ հըսկային.
 Քո ձայնը հասաւ Աստուծոյ գահին,
 Ու շուտով նա քեզ մի զաւակ կը տայ.
 Բայց լաւ իմանաս, լեռների արքայ,
 Որ օրը որ ձեզ ժառանգ է տըւել,
 Էն օր կը մեռնէք քո կի՛նն էլ, դու էլ»
 — Իր կամքը լինի, ասաւ Մըհերը,
 Մենք մահինն ենք միշտ ու մահը մերը,
 Բայց որ աշխարհում ժառանգ ունենանք,
 Մենք էլ նըրանով անմեռ կը մընանք»
 Հըրեշտակն այստեղ ցոլացաւ նորից,
 Ու էս երջանիկ աւետման օրից
 Երբ իննը ամիս, իննը ժամն անցաւ,
 Առիւծ Մըհերը զաւակ ունեցաւ:
 Դաւիթ անւանեց իրեն կորիւնին,
 Կանչեց իր եղբայր Չէնով Օհանին,
 Երկիրն ու օրդին աւանդեց նըրան,
 Ու կի՛նն էլ, ինքն էլ նոյն օրը մեռան:

V

Էս դարում Մըսըր՝ անյաղթ ու հըզօր
 Մըսրա-Մելիքն էր նըստած թագաւոր:
 Երբոր իմացաւ էլ Մըհեր չըկայ,
 Վերկացաւ կըռւով Սասունի վըրայ:
 Չէնով-Օհանը ահից սարսափած,
 Թըշնամու առաջն ելաւ գըլխաբաց,
 Աղաչանք արաւ, ընկաւ ոտները:
 — Դու եղիր, ասաւ, մեր գըլխի տէրը,
 Ու քո շըւաքում քանի որ մենք կանք,
 Քո ծառան լինենք, քո խարժը միշտ տանք,
 Միայն թէ մեր երկիր քարուքանդ չ'անես
 Ու քաղցրը աչքով մեզ մըտիկ անես:
 — Չէ, ասաւ Մելիք. քո ամբողջ ազգով
 Արի, անց կացիր իմ թըրի տակով,

Որ էգուց-էլօր ինչ էլ որ անեմ,
 Ոչ մի սասունցի թուր չ'առնի իմ դէմ:
 Ու գընաց Օհան, բոլոր-բովանդակ
 Սասունը բերաւ, քաշեց թըրի տակ,
 Մենակ Դաւիթը, ինչ արին-չ'արին,
 Մօտ չ'եկաւ Մըսրա-Մելիքի թըրին:
 Եկան, քաշեցին թէ զօռով տանեն,
 Թափ տըւաւ, մարդկանց գըցեց դէս ու դէն,
 Որ գըցեց, մատը մի քարի առաւ,
 Որ առաւ, քարից կըրակ դուրս թըռաւ:
 — Պէտք է ըսպանեմ էս փոքրիկ ծուռին,
 Ասաւ թագաւորն իրին մեծերին:
 Թագաւոր, ասին, դու էսքան հրգօր,
 Թըրիդ տակին է ողջ Սասունն էսօր,
 Ի՞նչ պէտք է անի քեզ մի երեխայ,
 Թէկուզ իր տեղով հէնց կըրակ դառնայ:
 — Դճւր գիտէք, ասաւ Մըսրայ թագաւոր.
 Բայց թէ իմ գըլխին փորձանք դայ մի օր,
 Էս օրը վըկայ,
 Սըրանից կըգայ:

VI

Էս որ պատահեց, մեր Դաւիթ հըսկան
 Մի մանուկ էր դեռ երեք տարեկան.
 Մանուկ եմ ասում, բայց էնքան ուժեղ,
 Որ նըրա համար թէ մարդ, թէ մըժեղ:
 Մի օր հաւաքեց քաղքի երեխանց,
 — Տըղերք ջան, եկէք ծառ հեծնենք, ասաց:
 Տարաւ, մի բարդի կըռացրեց հողին,
 Երեխանց շարքով նըստեցրեց ճիւղին:
 Հէնց որ նըստեցին, բաց թողեց ծառը.
 Ահագին թափով փախաւ կատարը,
 Ու, ճու հա կը տաս, ամեն մի արզայ
 Թըռաւ մի փողոց, մի կտեր վըրայ,

Դիպաւ մի պատի, ընկաւ մի քարի,
 Էսօր ես մեռել, թէ անցեալ տարի...
 Ինքը ծափ տըւաւ, թաւալեց հողում:
 Գըլոր էր գալի, խընդում, ծիծաղում,
 Իբրեւ թէ՛ տեսէք՝ ի՞նչ հանաք արաւ:
 Ամբողջ քաղաքը սըգատուն դառաւ.
 Երեխանց տէրերն եկան, կիտեցին,
 Լացով ու կոծով,
 Դառը կըսկիծով
 Ձէնով Օհանի դուռը կըտրեցին:
 — Տօ, Ձէնով Օհան, մենք էպքան տարւան
 Ալուհացակեր ընկեր-հարեան,
 Դու մեր երեխէք հէ՞ր ես կոտորում,
 Մեր տունը քանդում, մեր ծուխը կըտրում:
 Թէ կուգես, ախպէր, թողնենք տեղ ու տուն,
 Սասմայ քաղաքից կորչենք գաղարկուն,
 Թէ չէ՛ վեր կ'առնի Աստուած էս բանը...
 — Ի՞նչ անեմ, ախպէր, ասաւ Օհանը:
 — Ի՞նչ պէտք է անես, կարգիր մի բանի,
 Դընայ, քեզ համար աշխատանք անի.
 Թէ չէ՛ բերել ես պարապ նրստեցրել,
 Պահել, պահպանել, վիզը հաստացրել,
 Գազան ես շինել ու գըցել աշխարհ...
 — Ի՞նչ անեմ, ասաւ Օհանը անճար.
 Ի՞նչ գործ ունիմ ես, ի՞նչ գործի գընեմ.
 Բերէք ձեր ապրանք իր առաջն անեմ,
 Հանդ դըրկեմ ծէգից մինչև իրիկուն,
 Էլ ոչ մարդ տեսնի, ոչ քաղաք ու տուն:
 Ու մարդիկ հաւան կացան էս բանին,
 Ապրանքը բերին, աըւին Օհանին:

Գընաց Օհանը ու Դաւթի ոտի
 Մի զոյգ ոտնաման բերաւ երկաթի,

Երկաթի մի կոռ հարիւր լըդրական,
Ու շինեց Սասմայ քաղքի նախրապան:

VII

Արեւ բացեց աշխարքի վըրայ,
Յընձուղը զարկեց Սասմայ սարերին,
Սարերը ելաւ Դաւիթը ահա
Իրեն երկաթի մահակը ձեռին:
— «Հէյ հէյ, գողեր ու գաղաններ,
Ջարդեմ, քըչեմ սարերն ի վեր»:
Որ կանչեց, նըրա ձէնից ահաւոր
Դըղորդ-դըմբդըմբոցն ընկաւ սարուձոր,
Ու էն ամպրոպի ձէնը հէնց առած,
Վայրի գաղաններ ելան զարհուրած,
Իրենց որջերից, բըներից փախան,
Քարէքար ընկան, գադարդիւն եղան:
Դաւիթն էլ ընկաւ նըրանց ետեից,
Որին մի սարից, որին մի ձորից—
Դայլ, ինձ, առիւծ, արջ, վագըր բըռնեց,
Հաւաքեց, բերաւ իր նախրին խառնեց,
Իրիկան քըչեց ողջ Սասմայ քաղաք:
Ոռնոց, մըռընչիւն, աղմուկ, աղաղակ...
Քաղքըցիք յանկարծ մին էլ ի՜նչ տեսան.—
Փռչին ամպի պէս բարձրանում է վեր,
Ու քաղքի վըրայ անհամար գաղան
Դալիս են հըրէս բացած երախներ:
Սըրտաճաք եղած,
Գործները թողած,
Փախան, լըցեցին տուն, ժամ ու խանութ,
Ամուր փակեցին դուռն ու լուսամուտ:
Եկաւ Դաւիթը, կանգնեց մէյդանում:
— Վահ, էս մարդիկը ի՜նչ վաղ են քընում:
Հէյ կովատէր, հէյ գոմշատէր,
Ելէք, շուտով բացէք դուռներ,

Ով մինն ունէր, տասն եմ բերել,
 Ով տասն ունէր—քրսանն արել...
 Շուտով ելէք, ելէք, տարէք,
 Ձեր եզն ու կով գոմերն արէք»:
 Տեսաւ՝ չեն գալի, գուռ չեն բաց անում,
 Ինքն էլ մեկնըւեց քաղքի մէջդանում,
 Գլուխը դրաւ մի քարի, մընաց,
 Ու մուշ-մուշ քրնեց մինչև լուսաբաց:
 Լուսին իշխաններ ելան միասին,
 Գընացին Ձէնով Օհանին ասին.
 —Աման, քեզ մատաղ, այ Օհան ախպէր,
 Մեր ապրանքն ու մալ թող մընան անտէր,
 Էլ ոչ կով կ'ուզենք, ոչ գոմէշ ու եզ,
 Միայն թէ սըրանից ազատ արա մեզ,
 Թէ չէ՝ էս քաղքին փորձանք կը բերի,
 Գայլերոց կ'անի, կը տայ կ'աւերի»:

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

(Գը շարունակուի)